

Η Σημασία και ο Ρόλος των Οργανώσεων της Κοινωνικής Οικονομίας και των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Μια Μελέτη Περίπτωσης στην Περιφερειακή Ενότητα Καβάλας

Ταυτότητα Έρευνας: Η εκπόνηση της έρευνας πραγματοποιήθηκε από τον Αντώνιο Κώστα (έρευνα - συγγραφή), Δρ. Κοινωνιολογίας και τη Στεφανία Μαστοράκη (βοηθός έρευνας), Κοινωνιολόγο, κατά το διάστημα του Αυγούστου 2013 - Ιουλίου 2015, στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου της εταιρείας «ΔΟΜΗ ΚΟΙΝΕΠ - Δομή Στήριξης Φορέων Κοινωνικής Οικονομίας και Επιχειρηματικότητας» και για λογαριασμό της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας του Υπουργείου Παιδείας. Η έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος “Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού” του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013 - Δράση: «Ενίσχυση της απασχόλησης ερευνητών σε επιχειρήσεις».

Σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση, η εξέταση, η περιγραφή και η παρουσίαση της εμπειρίας, των εμποδίων, των δυνατοτήτων, της συμβολής, της σημασίας, του ρόλου, των προκλήσεων και των προοπτικών ανάπτυξης των Οργανώσεων της Κοινωνικής Οικονομίας και των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων (στο εξής: ΚοινΣΕπ) στην Περιφερειακή Ενότητα Καβάλας (στο εξής Π.Ε. Καβάλας), ώστε να απαντηθεί το βασικό ερώτημά της (υπόθεση εργασίας), το κατά πόσο και πώς οι Φορείς αυτοί μπορούν να συμβάλλουν θετικά στην ενίσχυση της απασχόλησης, την καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού, την τόνωση της επιχειρηματικότητας καθώς και την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.

Επιμέρους στόχοι της ήταν τόσο η σύντομη όσο και η περιεκτική παρουσίαση των χαρακτηριστικών, των κριτηρίων ταξινόμησης, των προσδιορισμών, των δεδομένων, των στοιχείων, των στρατηγικών, του νομικού πλαισίου κ.ά. των ΚοινΣΕπ και των Οργανώσεων της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα, σύμφωνα με την επισκόπηση της πρόσφατης βιβλιογραφίας, με τις νέες έρευνες-μελέτες και με το σχετικό ελληνικό θεσμικό/νομικό πλαίσιο και τις τροποποιήσεις του.

Η εν λόγω έρευνα, παρ' όλο που αφορούσε σε όλες τις νομικές μορφές των Οργανώσεων της Κοινωνικής Οικονομίας, επικεντρώθηκε κυρίως στην εξέταση των πρακτικών, των έργων, των δραστηριοτήτων, της λειτουργίας, των δυσκολιών, των προβλημάτων, του ρόλου, της συμβολής και των ευκαιριών ανάπτυξης των ΚοινΣΕπ του Ν. 4019/2011 του Υπουργείου Εργασίας αλλά και των Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (στο εξής: ΚοιΣΠΕ) του Ν. 2716/1999 του Υπουργείου Υγείας.

Ειδικότερα, πραγματοποιήθηκαν δύο έρευνες πεδίου. Η πρώτη ήταν ποιοτική και πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 22 εκπροσώπων και αρμόδιων στελεχών ΚοινΣΕπ (στο εξής όπου ΚοινΣΕπ νοούνται και οι ΚοιΣΠΕ), Δημόσιων και Μη Κυβερνητικών Φορέων της Π.Ε. Καβάλας. Η δεύτερη ήταν ποσοτική και διεξήχθη σε τυχαίο δείγμα 260 ανέργων όλων των ηλικιών της Π.Ε. Καβάλας που συμμετείχαν σε προγράμματα και δράσεις πρόωθησης του τομέα της Κοινωνικής Οικονο-

μίας. Ο συνδυασμός της ποιοτικής και της ποσοτικής έρευνας ήταν στοχευμένος για την κάλυψη συγκεκριμένων ζητημάτων που εξετάζουν και περιγράφουν εμπειρικά τις δράσεις, τις αδυναμίες, τα εμπόδια, την προσφορά και την προοπτική των ΚοινΣΕπ κυρίως, στην ενίσχυση της απασχόλησης και την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο (κάλυψη κενού παρόμοιων ερευνητικών εγχειρημάτων).

Στόχοι της ποιοτικής έρευνας ήταν να διερευνηθούν, να ερμηνευτούν, να σχολιαστούν και να παρουσιαστούν (μέσα από προσωπικές συνεντεύξεις με τη χρήση οδηγού συνέντευξης καθώς και με τη χρήση πληροφοριακού υλικού): α) η κατάσταση της απασχόλησης στην Π.Ε. Καβάλας, β) ο ρόλος, η συμβολή και η επάρκεια των Δημόσιων Φορέων, των Οργανώσεων της Κοινωνικής Οικονομίας και κυρίως των ΚοινΣΕπ της συγκεκριμένης περιοχής για την καταπολέμηση της ανεργίας και την κάλυψη ειδικών αναγκών των κατοίκων, γ) οι σκοποί, τα βασικά χαρακτηριστικά και τα ιδιαίτερα στοιχεία (διαδικασίες σύστασης, επιχειρηματική λειτουργία, παραγωγή/παροχή προϊόντων/υπηρεσιών, συνεργασία μελών, διοίκηση, διαχείριση, αποδοτικότητα, αποτελεσματικότητα, καλές πρακτικές, οφέλη, κοινωνικός αντίκτυπος, προβλήματα, αδυναμίες, εμπόδια, δυσκολίες κ.ά.) των ΚοινΣΕπ που λειτουργούν και δραστηριοποιούνται στην ίδια περιοχή για την εργασιακή (επαν)ένταξη και την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας ανέργων, δ) οι δομές, οι παρεμβάσεις, τα έργα και οι δράσεις των Δημόσιων, των Μη Κυβερνητικών Φορέων και των ΚοινΣΕπ της Π.Ε. Καβάλας για την ενίσχυση της απασχόλησης και την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, ε) οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες για την ανάπτυξη του τομέα της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην υπό εξέταση περιοχή, στ) οι δράσεις ενημέρωσης, κατάρτισης, πληροφόρησης και συμβουλευτικής για τον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας μέσα από συγκεκριμένα τοπικά προγράμματα και ζ) οι δραστηριότητες, οι μορφές και οι στόχοι που πρέπει να έχουν οι νέες ΚοινΣΕπ στην εν λόγω περιοχή.

Στόχοι της ποσοτικής έρευνας ήταν να εξεταστούν, να κωδικοποιηθούν, να αποτυπωθούν και να περιγραφούν (μέσω συνεντεύξεων με την ταυτόχρονη συμπλήρωση δομημένου ερωτηματολογίου): α) το προφίλ, β) τα άμεσα και τα έμμεσα χαρακτηριστικά, γ) οι γνώσεις, δ) η εμπειρία, ε) οι ανάγκες, στ) ο προσανατολισμός και ζ) οι επιθυμίες των ανέργων της ομάδας στόχου για την ανάπτυξη πρωτοβουλιών Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και δράσεων (επαν)ένταξης τους στην αγορά εργασίας στην εξεταζόμενη περιοχή.

Στο σημείο αυτό παρουσιάζεται πολύ συνοπτικά και συνδυαστικά μέρος των συμπερασμάτων της έρευνας που αφορούσε στην εξέταση των προβλημάτων, των εμποδίων και των δυσκολιών της λειτουργίας των ΚοινΣΕπ αλλά και των ευκαιριών και των προοπτικών ανάπτυξής τους.

Τα προβλήματα που αναδείχθηκαν (σύμφωνα με την ανάλυση των συνεντεύξεων των ερωτώμενων) ήταν: α) η έλλειψη νομοθεσία για τη θεσμική προστασία και υποστήριξη τους καθώς και την παροχή φορολογικών κινήτρων, β) η αδυναμία εύρεσης πόρων για την ανάπτυξή τους λόγω της έλλειψης χρηματοδοτικών εργαλείων και επιδοτούμενων προγραμμάτων, γ) η αδυναμία απόκτησης τεχνικού εξοπλισμού, υποδομών και άλλων εργαλείων (π.χ. αδειών) για την ομαλή λειτουργία τους, δ) η προβληματική συνεργασία των ΚοινΣΕπ με άλλους Φορείς, είτε Δημόσιους, είτε Ιδιωτικούς, εξαιτίας κυρίως της μειωμένης ενημέρωσης για τον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, ε) η απουσία εργαλείων αξιολόγησης της λειτουργίας τους και μέτρησης του κοινωνικού τους αντίκτυπου, στ) η αυξημένη γραφειοκρατία των αρμόδιων συνεργαζόμενων Δημόσιων Φορέων, ζ) η έλλειψη καταρτισμένου / (εξειδικευμένου προσωπικού στη διοίκηση και τη διαχείριση τους, η) ο μικρός αριθμός των εθελοντών λόγω της φύσης της λειτουργίας τους και της ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας, θ) η αδυναμία παραγωγής, μεταποίησης και πώλησης καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών λόγω της αδύναμης οικονομικής τους κατάστασης, ι) η απουσία δυναμικής συνεργασίας και δικτύωσης μεταξύ των ΚοινΣΕπ με τις υπόλοιπες Οργανώσεις της Κοινωνικής Οικονομίας αλλά

και με τις άλλες ιδιωτικές επιχειρήσεις της περιοχής, 1α) ο «δύσκολος» ανταγωνισμός των αγαθών και υπηρεσιών που παράγουν και προσφέρουν με τις άλλες επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα κ.ά.

Από την άλλη μεριά, οι συμμετέχοντες στην έρευνα επισήμαναν ότι οι δυνατότητες για την ανάπτυξη των ΚοινΣΕπ συνδέονται με την επίτευξη χαμηλότερου κόστους στην παραγωγή αγαθών ή/και την παροχή υπηρεσιών λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών και της συνεταιριστικής σχέσης των κοινωνικών επιχειρηματιών, καθιστώντας τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους ανταγωνιστικά/ές και ως εκ τούτου ελκυστικά/ές για το αγοραστικό κοινό και την τοπική κοινωνία γενικότερα. Οι ίδιοι σημείωσαν, ότι θεωρούν τα προϊόντα τους καινοτόμα, γιατί καλύπτουν ανάγκες που μέχρι τώρα δεν καλύπτονταν, γεγονός που αναμένεται να μην περιορίσει την σε βάθος χρόνου ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητάς τους. Επιπρόσθετα, οι ευκαιρίες ανάπτυξης της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Π.Ε. Καβάλας, σύμφωνα με τους ερωτώμενους, διαφαίνονται στους τομείς της αγροτικής παραγωγής, της αλιείας, της κτηνοτροφίας, της αξιοποίησης των φυσικών πόρων, της μεταποίησης και της τυποποίησης, των εναλλακτικών μορφών ενέργειας και αξιοποίησης της βιομάζας, του εμπορίου και των εξαγωγών, του τουρισμού και του πολιτισμού, της κοινωνικής πρόνοιας και της υγείας καθώς και των υπηρεσιών γενικότερα.

Διαπιστωτικά λοιπόν, το συγκεκριμένο πεδίο είναι ιδιαίτερα δυναμικό, με μεταβολές σε επιμέρους χαρακτηριστικά που είτε ενισχύουν είτε ζημιώνουν την ανάπτυξη των ΚοινΣΕπ και σε κάθε περίπτωση μεταβάλλουν τη δυναμική και τη βούληση των κοινωνικών επιχειρηματιών.

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα και τις προτάσεις της έρευνας, για να επιτευχθεί η ενίσχυση της απασχόλησης με τη συμβολή της ανάπτυξης της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Π.Ε. Καβάλας και σε σχέση με τις τοπικές ανάγκες/ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες των ανέργων, πρέπει πρώτα να συσταθούν και να αναπτυχθούν δομές και μηχανισμοί από θεσμικούς, κρατικούς, τοπικούς αλλά και ιδιωτικούς Φορείς που θα ενημερώνουν τους πολίτες για το ρόλο και τη συμβολή του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, θα υποστηρίζουν τις ΚοινΣΕπ να διασυνδεθούν μεταξύ τους, θα παρέχουν εξειδικευμένες συμβουλές για τις πηγές χρηματοδότησης, θα δικτυώνουν τις ΚοινΣΕπ με τις άλλες Οργανώσεις της Κοινωνικής Οικονομίας, θα μεταδίδουν τις καλές πρακτικές που έχουν ήδη αναπτυχθεί στην Ευρώπη, θα επιλύουν εμπόδια που σχετίζονται με την απασχόληση ατόμων από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, θα προσφέρουν πρακτικές συμβουλές για τα απαιτούμενα βήματα για την ίδρυση, την κατάρτιση επιχειρηματικού σχεδίου, τα φορολογικά και ασφαλιστικά θέματα κ.λπ., θα αναπτύσσουν προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης για την Κοινωνική Οικονομία, θα διασυνδέουν τους νέους επιστήμονες με αντίστοιχα ερευνητικά κέντρα και ακαδημαϊκά ιδρύματα, θα διευκολύνουν τη δικτύωση των ΚοινΣΕπ με δίκτυα Κοινωνικών Επιχειρήσεων στην Ευρώπη, θα προβάλλουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες των ΚοινΣΕπ, θα εκπαιδεύουν τους πολίτες για τη νομοθεσία και τις δημόσιες πολιτικές για την Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα κ.ά.

Επιπρόσθετα, οι αναγκαίες παρεμβάσεις, μέτρα και πολιτικές για την ανάπτυξη του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας και της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Π.Ε. Καβάλας είναι: α) η υποστήριξη της δημιουργίας, λειτουργίας και ανάπτυξης ΚοινΣΕπ σε τοπικό επίπεδο, β) η διάχυση της ιδέας της Κοινωνικής Οικονομίας, γ) η ενίσχυση της συνεργασίας των ΚοινΣΕπ με άλλες ΚοινΣΕπ, με άλλους Φορείς Κοινωνικής Οικονομίας αλλά και με Ιδιωτικούς και Δημόσιους Φορείς, δ) η αξιοποίηση των χρηματοδοτικών εργαλείων και των πλεονεκτημάτων που απορρέουν από την ισχύουσα νομοθεσία, ε) η ανάπτυξη ενός σχεδίου δράσης για τη δημιουργία ενός συλλογικού Φορέα συντονισμού της συνεργασίας μεταξύ των ΚοινΣΕπ με τους Φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, στ) η λειτουργία θερμοκοιτίδων ΚοινΣΕπ και συμβουλευτικών υπηρεσιών για τα μέλη αυτών, ζ) η ώθηση στην κατανάλωση προϊόντων και υπηρεσιών των ΚοινΣΕπ κ.ά.

Τέλος, είναι απαραίτητος ο κατάλληλος σχεδιασμός της οικονομολογικής και κοινωνιολογικής στοχοθεσίας τους, η διαμόρφωση κατάλληλου και ολοκληρωμένου επιχειρηματικού και επιχειρησιακού σχεδίου και κανονισμού λειτουργίας τους ώστε να αυξήσουν την παραγωγικότητα των προϊόντων τους, να ενισχύσουν την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών τους, να επιτύχουν αύξηση των εσόδων και κερδοφορία της επιχείρησής τους, να ικανοποιήσουν τις τοπικές και συλλογικές ανάγκες και να εδραιωθούν γενικότερα ως θεσμός με σαφές κοινωνικό αποτύπωμα.

Επομένως, οι μεγάλες ανάγκες για την παροχή υπηρεσιών και αγαθών με κοινωνική διάσταση, σε συνδυασμό με τις δυνατότητες που δίνει το θεσμικό πλαίσιο αλλά και το σύνολο των τοπικών πόρων ανάπτυξης (στον τομέα του πολιτισμού, στον πρωτογενή και τον δευτερογενή παραγωγικό τομέα, στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών, στις δράσεις συλλογικού χαρακτήρα κ.α.), οδήγησαν στην εκτίμηση ότι υπάρχει σημαντικό περιθώριο ανάπτυξης της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Π.Ε. Καβάλας και κατ' επέκταση στη χώρα γενικότερα.

Τα αποτελέσματα της έρευνας μπορούν να συμβάλλουν: 1) στην κατανόηση των αναγκών και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των ανέργων της Π.Ε. Καβάλας για την ανάπτυξη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, 2) στην αποσαφήνιση του ρόλου και της συμβολής των ΚοινΣΕπ για την υποστήριξη της επιχειρηματικότητας και την προώθηση της απασχόλησης, 3) στην ενθάρρυνση της συνεργασίας ώστε να λειτουργήσουν δομές υποστήριξης και διασύνδεσης του κράτους με την κοινωνία των πολιτών, 4) στην ενημέρωση/πληροφόρηση των εκπροσώπων και των στελεχών των αρμόδιων Φορέων και της τοπικής κοινωνίας για το ειδικό θεσμικό πλαίσιο των ΚοινΣΕπ, 5) στην αξιοποίηση των ευρωπαϊκών και εθνικών προγραμμάτων για την τόνωση της τοπικής οικονομίας και της τοπικής αγοράς εργασίας, 6) στην υλοποίηση κατάλληλων δράσεων ευαισθητοποίησης, ενημέρωσης, πληροφόρησης, εκπαίδευσης, κατάρτισης και συμβουλευτικής των ανέργων, των στελεχών των ΚοινΣΕπ και των αρμόδιων Φορέων της Π.Ε. Καβάλας για την Κοινωνική Οικονομία, 7) στη διάχυση των καλών πρακτικών Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και 8) στην ανάδειξη των οικονομικών τομέων παραγωγής και των μορφών/τύπων των ΚοινΣΕπ που ευνοούν την επιχειρηματική δραστηριοποίηση στη συγκεκριμένη περιοχή.

Συνολικά, η συνεισφορά της εν λόγω έρευνας εντοπίζεται στην υποστήριξη των κοινωνικών πολιτικών και των τοπικών παρεμβάσεων για την καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού των ευπαθών και ευάλωτων κοινωνικών ομάδων της περιοχής, την προώθηση της κοινωνικής συνοχής και την ενθάρρυνση της τοπικής επιχειρηματικής ανάπτυξης της Π.Ε. Καβάλας.

Αντώνιος Κώστας

Δρ. Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου